

**BEYOND NIHILISM?
—
ONKRAJ NIHILIZMA?**

PHAINOMENA

Revija za fenomenologijo in hermenevtiko
Journal of Phenomenology and Hermeneutics

35 | 136-137 | June 2026

BEYOND NIHILISM? — ONKRAJ NIHILIZMA?

Institute Nova Revija for the Humanities

*

Phenomenological Society of Ljubljana

Ljubljana 2026

PHAINOMENA

Revija za fenomenologijo in hermenevtiko

Journal of Phenomenology and Hermeneutics

Glavna urednica: | Editor-in-Chief:

Andrina Tonkli Komel

Uredniški odbor: | Editorial Board:

Jan Bednarik, Andrej Božič, Tine Hribar, Valentin Kalan,
Branko Klun, Dean Komel, Ivan Urbančič †, Franci Zore.

Tajnik uredništva: | Secretary:

Andrej Božič

Mednarodni znanstveni svet: | International Advisory Board:

Pedro M. S. Alves (University of Lisbon, Portugal), *Babette Babich* (Fordham University, USA), *Damir Barbarić* (University of Zagreb, Croatia), *Renaud Barbaras* (University Paris 1 Panthéon-Sorbonne, France), *Miguel de Beistegui* (The University of Warwick, United Kingdom), *Azelarabe Lahkim Bennani* (Sidi Mohamed Ben Abdellah University, Morocco), *Rudolf Bernet* (KU Leuven, Belgium), *Petar Bojanić* (University of Belgrade, Serbia), *Philip Buckley* (McGill University, Canada), *Umesh C. Chattopadhyay* (University of Allahabad, India), *Gabriel Cerce* (University of Bucharest, Romania), *Cristian Ciocan* (University of Bucharest, Romania), *Ion Copoeru* (Babeş-Bolyai University, Romania), *Jean François Courtine* (Paris-Sorbonne University, France), *Renato Cristin* (University of Trieste, Italy), *Massimo De Carolis* (University of Salerno, Italy), *Alfred Denker* (College of Philosophy and Theology Vallendar, Germany), *Mădălina Diaconu* (University of Vienna, Austria), *Donatella Di Cesare* (Sapienza University of Rome, Italy), *Lester Embree* †, *Adriano Fabris* (University of Pisa, Italy), *Cheung Chan Fai* (Chinese University of Hong Kong, Hong Kong), *Günter Figal* †, *Dimitri Ginev* †, *Andrzej Gniazdowski* (Polish Academy of Sciences, Poland), *Jean Grondin* (University of Montreal, Canada), *Klaus Held* †, *Friedrich-Wilhelm von Herrmann* †, *Małgorzata Holda* (University of Łódź, Poland), *Heinrich Hüni* †, *Ilya Inishev* (National Research University Higher School of Economics, Russia), *Tomas Kačerauskas* (Vilnius Gediminas Technical University, Lithuania), *Richard Kearney* (Boston College, USA), *Guy van Kerckhoven* (KU Leuven, Belgium), *Pavel Kouba* (Charles University in Prague, Czech Republic), *Ioanna Kuçuradi* (Maltepe University, Turkey), *Susanna Lindberg* (Leiden University, The Netherlands), *Thomas Luckmann* †, *Jeff Malpas* (University of Tasmania, Australia), *Michael Marder* (University of the Basque Country, Spain), *Viktor Molchanov* (Russian State University for the Humanities, Russia), *Veronica Neri* (University of Pisa, Italy), *Liangkang Ni* (Sun Yat-Sen University, China), *Cathrin Nielsen* (Frankfurt a. M., Germany), *Karel Novotný* (Charles University in Prague, Czech Republic), *Tadashi Ogawa* (Kyoto University, Japan), *Žarko Pačić* (University of Zagreb, Croatia), *Željko Pavić* (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Croatia), *Christophe Perrin* (University of Louvain, Belgium), *Dragan Prole* (University of Novi Sad, Serbia), *Antonio Ziriñ Quijano* (National Autonomous University of Mexico, Mexico), *Ramsey Eric Ramsey* (Arizona State University, USA), *Rosemary Rizo-Patrón Boylan de Lerner* (Pontifical Catholic University of Peru, Peru), *Alfredo Rocha de la Torre* (Pedagogical and Technological University of Colombia, Colombia), *Hans Ruin* (Södertörn University, Sweden), *Marco Russo* (University of Salerno, Italy), *Javier San Martín* (National Distance Education University, Spain), *Gunter Scholtz* (Ruhr-University Bochum, Germany), *Hans Rainer Sepp* (Charles University in Prague, Czech Republic), *Tatiana Shchyttsova* (European Humanities University, Lithuania), *Önay Sözer* (Boğaziçi University, Turkey), *Michael Staudigl* (University of Vienna, Austria), *Silvia Stoller* (University of Vienna, Austria), *Tōru Tani* (Ritsumeikan University, Japan), *Rainer Thurnher* (University of Innsbruck, Austria), *Peter Trawny* (University of Wuppertal, Germany), *Trong Hieu Truong* (Vietnam National University Ho Chi Minh City, Vietnam), *Lubica Učnik* (Murdoch University, Australia), *Helmuth Vetter* (University of Vienna, Austria), *Ugo Vlaisavljević* (University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina), *Jaroslava Vydrová* (Slovak Academy of Sciences, Slovakia), *Bernhard Waldenfels* †, *Andrzej Wierciński* (University of Warsaw, Poland), *Ichirō Yamaguchi* (Toyo University, Japan), *Chung-Chi Yu* (National Sun Yat-sen University, Taiwan), *Holger Zaborowski* (University of Erfurt, Germany), *Dan Zahavi* (University of Copenhagen, Denmark), *Wei Zhang* (Sun Yat-sen University, China).

Lektoriranje: | Proof Reading:

Andrej Božič

Oblikovna zasnova: | Design Outline:

Gašper Demšar

Prelom: | Layout:

Žiga Stopar

Tisk: | Printed by:

DEMAT d.o.o., digitalni tisk

Naklada: | Print Run:

70 izvodov | 70 copies

Uredništvo in založništvo: | Editorial Offices and Publishers' Addresses:

Inštitut Nove revije, zavod za humanistiko
Institute Nova Revija for the Humanities

Fenomenološko društvo v Ljubljani
Phenomenological Society of Ljubljana

Filozofska fakulteta | Oddelek za filozofijo (kab. 432b)

Vodovodna cesta 101, 1000 Ljubljana, Slovenija
Tel.: (386 1) 24 44 560

Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenija
Tel.: (386 1) 2411106

Rokopise, ki jih želite predložiti za objavo v reviji, in vsa morebitna vprašanja glede publikacije pošljite na naslednji elektronski naslov: *phainomena@institut-nr.si*.

Please send the manuscripts, which you would like to submit for publication in the journal, and any potential queries to the following e-mail address: *phainomena@institut-nr.si*.

★

Revija *Phainomena* objavlja članke s področja fenomenologije, hermenevtike, zgodovine filozofije, filozofije kulture, filozofije umetnosti in teorije znanosti. Recenzentske izvide knjig pošiljajte na naslov uredništva. Revija izhaja štirikrat letno. Za informacije glede naročil in avtorskih pravic skrbí *Inštitut Nove revije, zavod za humanistiko*.

The journal *Phainomena* covers the fields of phenomenology, hermeneutics, history of philosophy, philosophy of culture, philosophy of art, and phenomenological theory of science. Books for review should be addressed to the Editorial Office. It is published quarterly. For information regarding subscriptions and copyrights please contact the *Institute Nova Revija for the Humanities*.

★

Finančna podpora: | Financially Supported by:

Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije | *Slovenian Research and Innovation Agency*

Članki v reviji so objavljeni v okviru: | Papers in the journal are published within the framework of:

- Raziskovalni program P6-0341 | Research program P6-0341;
- Raziskovalni projekt J6-70215 | Research project J6-70215;
- Infrastrukturni program I0-0036 | Infrastructure program I0-0036.

★

Revija *Phainomena* je vključena v naslednje podatkovne baze: | The journal *Phainomena* is indexed in:

Digitalna knjižnica Slovenije; DiRROS; DOAJ; EBSCO; Emerging Sources Citation Index (Web of Science); ERIH PLUS; Humanities International Index; Internationale Bibliographie der geistes- und sozialwissenschaftlichen Zeitschriftenliteratur; Internationale Bibliographie der Rezensionen geistes- und sozialwissenschaftlicher Literatur; Linguistics and Language Behavior Abstracts; ProQuest; Revije.si (JAK); Scopus; Social Science Information Gateway; Social Services Abstracts; Sociological Abstracts; The Philosopher's Index; Ulrich's Periodicals Directory; Worldwide Political Science Abstracts.

Enojna številka: | Single Issue: 10 €

Dvojna številka: | Double Issue: 16 €

phainomena.com
phainomena@institut-nr.si

BEYOND NIHILISM? | ONKRAJ NIHILIZMA?

TABLE OF CONTENTS | KAZALO

Werner Stegmaier	
Halt in Zeit-Spiel-Räumen der menschlichen Orientierung. Zum Umgang mit der Zeit im Nihilismus. Ein Impuls	5
<i>Opora v časoprostorjih človeškega orientiranja. O spoprijemanju s časom v nihilizmu. Impulz</i>	
Dean Komel	
Nesodobnost filozofije v epohi nihilizma	33
<i>Non-Contemporaneity of Philosophy in the Epoch of Nihilism</i>	
Denis Mauko	
Usoda nihilizma. Evropska linearna naracija in Spenglerjeva ciklična alternativa	63
<i>The Fate of Nihilism. The European Linear Narrative and Spengler's Cyclic Alternative</i>	
Manca Erzetič	
Razmislek in pričevanje nihilizma pri Ivanu Urbančiču	81
<i>Contemplation and Testimony of Nihilism in Ivan Urbančič</i>	
Peter Trawny	
Hypernihilismus. Erste Skizze	97
<i>Hipernihilizem. Prva skica</i>	
Trong Hieu Truong	
Die expressionistische Phänomenologie. Spinoza, Schelling, Schopenhauer	111
<i>Ekspresionistična fenomenologija. Spinoza, Schelling, Schopenhauer</i>	
Tomislav Dretar & Petar Šegedin	
Toward an Appraisal of Scheler's Thoughts on the Modern Scientific Worldview and the Human Being. In the Interpretation of the Croatian Philosopher Branka Brujić	133
<i>Na poti k ovrednotenju Schelerjevih misli o modernem znanstvenem svetovnem nazoru in o človekovem prebivanju. V interpretaciji hrvaške filozofinje Branke Brujić</i>	

Nuoheng Du

How the Other First Appears as a Certain Kind of Person. A Phenomenological Clarification of Initial Personality Attribution

157

Kako se drugi najprej pojavi kot določena oseba. Fenomenološka razjasnitev začetne atribucije osebnosti

Bence Peter Marosan

Krisis unserer globalen, ökologischen Lebenswelt und Kritik der instrumentellen Vernunft. Öko-ethische und öko-politische Reflexionen von einem Husserl'schen Standpunkt

203

Kriza našega globalnega, ekološkega življenjskega sveta in kritika instrumentalnega uma. Eko-etične in eko-politične refleksije s husserlovskega stališča

Andrzej Gniazdowski

Wie ist eine Phänomenologie des Staates möglich? Ein Beitrag zur politischen Phänomenologie

227

Kako je mogoča fenomenologija države? Prispevek k politični fenomenologiji

Johannes Vorlauffer

„Verheyterung“. Über das Wahrheitsgeschehen, erörtert im Rückblick von Martin Heideggers Ereignisdenken auf die Fundamentalontologie und im Hinblick auf den Grundvollzug des psychotherapeutischen Prozesses

249

»Zvedrênje«. O dogajanju resnice z vidika mišljenja dogodja glede fundamentalne ontologije pri Martinu Heideggru in z vidika temeljnega izvrševanja psihoterapevtskega procesa

Jurij Verč

Nepopolnost, relacije in zgodovina. Od evolucije do kvantne fizike in sodobne družbene teorije

275

Imperfection, Relations, and History. From Evolution to Quantum Physics and Contemporary Social Theory

Alfredas Buiko

The Eye in the Triangle and the Thing Itself. A Phenomenology of Conspiracy Theories

301

Oko v trikotniku in stvar sama. Fenomenologija teorij zarote

Mindaugas Briedis & Rūta Briedienė	
Genetic Phenomenology of the Complementarity Between Surrealism and Radiology	323
<i>Genetična fenomenologija komplementarnosti med nadrealizmom in radiologijo</i>	
Jurij Selan & Uršula Podobnik	
Understanding Adult Drawing. Between Traditional and Modern Perspectives of Drawing Development	347
<i>Razumeti risanje odraslih. Med tradicionalnimi in modernimi perspektivami glede risarskega razvoja</i>	
HISTORICAL THINKING AND THE QUESTION OF NATION ZGODOVINSKO MISLENJE IN VPRAŠANJE NARODA	
Vanja Sutlić	
[Zgodovinsko-prirodna določenost naroda]	395
<i>[Historical-Natural Determination of Nation]</i>	
Damir Barbarić	
Pot v obrat. Ob delu Vanje Sutlića	399
<i>Toward the Turn. On the Works of Vanja Sutlić</i>	
Ivan Urbančič	
Aporije teorij o etničnem in nacionalnem ter problem identitete	403
<i>The Aporias of the Theories of Ethnicity and Nationality, and the Problem of Identity</i>	
Dean Komel	
Sutlićeva miselna zapuščina	407
<i>The Legacy of Sutlić's Thought</i>	
<i>Manuscript Submission Guidelines</i>	417
<i>Navodila za pripravo rokopisa</i>	421

SUTLIĆEVA MISELNA ZAPUŠČINA

Dean KOMEL

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za filozofijo, Aškerčeva
cesta 2, 1000 Ljubljana, Slovenija | Inštitut Nove revije, zavod za humanistiko,
Vodovodna cesta 101, 1000 Ljubljana, Slovenija

dean.komel@guest.arnes.si |

Pri zagrebški založbi Breza je letos izšla knjiga Damirja Barbarića *Pot v obrat*, ki jo je posvetil obravnavi filozofskega doprinosa svojega učitelja in sogovornika Vanje Sutlića (1925–1989) ob stoletnici njegovega rojstva. Barbarićeva študija nedvomno prispeva več kot le dosleden prikaz celotne Sutlićeve misli, upoštevajoč tudi dela, ki so postumno izšla v Barbarićevem uredništvu (Sutlić 1994; 2014; 2016a; 2022b). Njegovo razumevanje Sutlićevega zgodovinskega mišljenja se vzpostavlja na podlagi lastnega (polstoletnega!) premisleka, se pravi, vse od časa, ko je bil, še iščoč filozofskega sebe, v živem pogovoru s

Sutličem. Posebna in danes tudi edinstvena relevantnost Barbaričevega hermenevtičnega premisleka celotnega filozofskega izročila od Parmenida in Heraklita, s posebnimi poudarki na obravnavi Platonove, Aristotelove, Descartesove, Leibnizeve, Kantove, Fichtejeve, Schellingove, Heglove in Nietzschejeve misli, do Heideggra in Gadamerja,¹ se pokaže prav skozi miselni pogovor z delom Vanje Sutlića, kakor je razvit v knjigi *Pot v obrat*. Brez takšne dosledne in temu primerno miselno zahtevne hermenevtične predpriprave tovrsten temeljit pogovor gotovo ne bi bil mogoč. Ne bi bilo namreč mogoče sledenje bistvenemu horizontu, ki ga obeležuje s pozorno izbranim naslovom *Pot v obrat*. Horizont sam je tu obrnjen stran od sebe, v *prostranstvo tendence odtegotovanja*, pomembnejše celo od njega samega. Zato vzbuja nihilistični videz, da z njim ni nič. Ničesar, razen vrtinca nič samega, ki s preprihom odpira in zapira vrata obrata ter *silo nič* sprosti v samo neobvladljivo in hkrati vse obvladljivo ter prevladujočo moč izničevanja, nihilizacije, nihilacije. Obrat se, kakorkoli se obrnemo, dogodi le na tem koncu, kraju vrženosti v nič in izvrženja iz nič, ki jima ne vemo porekla. Nič potemtakem kot povrglost, izvornost, začenjajoče, spočenjajoče, počenjajoče, *iskonsko*, prapočetno in vrtenje v krogu brez začetka in konca.²

Zato je treba domisliti ne le *prelomnost obrata*, marveč enako tudi *zlom pred njim*, ki mu sledi *prelomna metafizika*. Obrat kot podložnost nič in hkrati njegova priložnost. Tu seveda takoj pomislimo na proslavljeni, a v enaki meri tudi odslovljeni Heideggrov *bitnozgodovinski obrat – Kehre*. V slovenščini bi *Kehre* nemara kazalo prevesti kot *okret*. Slovenska beseda »obrat« ima namreč (vsaj) dvojen pomen: z »obratom« enkrat razumemo »okret«, »zasuk«,

1 Prim. moj razgovor z Damirjem Barbaričem leta 2022 (https://www.youtube.com/watch?v=9fqfpt_oHAE) in spremno besedo k njegovi knjigi *Filozofske disputacije* (Komel 2022).

2 »Totalno kroženje enega in istega ob njegovem obnavljanju na vse višji ravni totalnosti, tj. istovetnosti in odstranitve ‚ničesar‘ kot principa individuacije, vzpostavlja tako, namesto trdnosti in konsistence bivajočega, *ničevnost*, *brezpomembnost* in *brezsmisel*. Pregar zaradi ‚ničesar‘ v sebi v privatnost, svet in bivajoče v njem – vse, kar je – postaja nično. A njegova ničnost, prazno in vztrajno kroženje ‚nič‘ okoli ‚ničesar‘ – zgledajo ter so indeks in kriterij realnosti kot totalnosti. // Tako se na zgodovinskem primeru našega sveta še enkrat potrjuje *moč ‚ničesar‘* v svetovnosti – omejenosti ne le stvari, marveč sveta samega.« (Sutlić 1967, 412–413.)

»zavrtljaj«, drugič pa »pogon«, »proizvodno enoto«, torej tisto, kar Heidegger opredeli kot *Gestell*, *postavje*, ki tvori nasprotje *Kehre*, vendar v dvoenosti z njim in kot »fotografski negativ« *Ereignis*, *dogodja*. Na podlagi tega lahko rečemo, da ima dvojni pomen besede »obrat« filozofsko relevantno, namreč da enega ni mogoče misliti brez drugega, da med enim in drugim ni ničesar, *razen nič*. Razlika torej slej ko prej zavisi od tega, ali so vrata nič puščena odprta ali zaprta, enkrat se zasveti odprtost sveta, drugič pa se zapremo v moč obvladovanja sveta (prim. Komel 2026).

Vsekakor tu ni v igri kakšno obračanje besed, marveč zadevno polje Heideggrovega bitno-zgodovinskega in Sutličevega zgodovinskega mislenja, kakor ga je razvijal v miselnem spoprijemu, ne le s Heideggrom, marveč v enaki meri tudi z Marxom, Heglom in Nietzschejem. Marxu tu gotovo pripade izstopajoče mesto, ki pa ga, kar zadeva Sutlića, ne gre vnaprej povezovati s siceršnjo ekskluzivno ideološko pozicijo marksizma v nekdanji Jugoslaviji. Marx je za Sutlića filozof na prelomnici, *filozof prelomne metafizike* – kar navsezadnje, recimo, »potrjujejo« tudi nedavno izdani Heideggrovi zapiski o Marxu (Heidegger 2025) – in kot takšen določilni, čeprav ne tudi odločilni mislec na presečišču *zgodovine* (*usode biti*), *filozofije* (*sodbe biti*) in *nihilizma* (*obsodbe biti*).

409

Os tega presečišča tvori hkrati *obračališče obrata*, ki terja, če naj ne izpade le kot enostavna konstrukcija, ki jih v filozofiji danes ne manjka – kolikor ni »aktualna filozofija« zgolj ena sama dolga in še postmodernistično podaljšana serijska nadaljevanja takšnih konstrukcij –, *sestop v njegovo izhodišče*. Sutlić se pri tem sestopu, ki vsak filozofski postopek vnaprej naredi za *prestop*, posluži *orientacije sodobnosti* (glej Komel 2006), ki smiselno povzema tako dobroto biti kot dobo zgodovine ter podobo sveta in kot takšen *zgodovinski sklop*³ konstituira *epohalno misljenje* (prim. Barbarić 2016). S tem ko je Sutlić sodobnost postavil kot presečišče zgodovinskosti in bitstva (pri razlagi in

3 »Temeljna naloga sodobne filozofije je miselno dospevanje v nekaj nenavadno enostavnega, toliko enostavnega, da se izmika vsakodnevnemu, na ‚predmete‘ v svetu usmerjeni zavesti – četudi omogoča tako njih kot zavest. To enostavno in najenostavnejše je zgodovinski sklop, v katerega se vključujejo: bistvo človeka, bivajoči [bića] in sama bit. Zgodovina [povijest] ni drugega kot gojenje [zbivanje] odnosa človekovega bivanja, bivajočega [bića] in biti.« (Sutlić 2016, 265; Sutlić 1967, 361.)

prevodu naslova osrednjega Sutličevega dela *Bit i suvremenost* moramo biti previdni, saj lahko hrvaško besedo »bit« razumemo kot »bistvo« v utečenem esencialističnem kontekstu, kar je seveda zavajajoče). Sodobnost je vmesnost, ki izpolnjuje IN v naslovu *Bit in čas*, in tisto, kar zgodnjemu Heideggru »umanjka« in kar kasneje v mislenju bitnozgodovinskega obrata (Času in biti) domisli kot *Ereignis*, *dogodje* (glede te preveze naj omenimo Sutličevo delo *Kako čitati Heideggra*; 1989). Heidegger je po Sutličevem uvidu zgolj in samo spravil na dan nekaj, kar je bilo v filozofiji *ves njen čas* in kot njen čas *vseskozi pričujoče*, v skladu s čimer je filozofija *bistveno* in ne kakorkoli *zgodovinska*. Ključna priča je tu Platon, ki v *Politikosu* posreduje mit o obratu dveh dob, Kronosove in Zevsove. Ta Sutličev uvid lahko obravnavamo kot mesto stikanja njegove in Barbaričeve misli, začevši s knjigo (doktoratom pri Sutliču) *Politika Platonovih »Zakona«*. *Uvod u studij Platona* iz leta 1986 (druga, izpopolnjena izdaja je bila objavljena leta 2009).

410

Barbarić svojo obravnavo Sutličeve poti k obratu sicer pričinja z obravnavo njegove prisvojitve Heglove spekulativne misli, ki ne predstavlja le ene od historičnih pozicij filozofije, marveč njeno zgodovinsko dovršitev, s katero se hkrati merodajno odpre *položaj sodobnosti*. Brez Hegla ne bi nikoli mogli biti sodobniki! Tudi Marx, Kierkegaard in Nietzsche, pa še kdo, ne bi prišli do besede kot znanilci krize sodobnosti, njihova epohalna ubeseditve dobe ne bi bila možna, kakor se slednja tudi pri Heideggru in pozneje Sutliču ter pri še nekaterih drugih ne bi izkazala za zadevo mislenja v njegovem *stemeljenju*.

Hegel je spravil na dan povezavo misli in zgodovine kot *pojmovno razvitje absolutna*. Absolutno tu najprej pomeni *vrhovno vladajoče*, *arhontsko*, hkrati pa tisto, kar se skozi lastni proces absolvira in privede filozofijo do njene dopolnitve, zavoljo katere mora ta *absorbirati nič*, da, celo *absurdnost nič*, kot nam predoča filozofija po Heglu, ki je strogo vzeto ni več, saj se ji vsi relevantni misleci drug za drugim odrečejo. V tem pogledu je nujno poudariti, da Sutličev vstop, ne le v Heglovo filozofijo, marveč v filozofijo sploh, obeležuje vpogled, ki merodajno prežema celotno njegovo miselno pot in jo narekuje v obrat: gre za *bistveno trenuten vpogled v prapočetnost (iskonskost) nič*, ki pušča za sabo vse in vsako začetno, vladajoče, izvorno, počelno, načelno, temeljno in bistveno ter kot tako *s-počenja zgodovino*, *sprošča prostost zgodovinske zgođe*. Kakorkoli skušamo seči k biti in jo vzpostaviti, smo soočeni z ničem, kar vzpostavlja

celotno zgodovino filozofije, kakor tudi zgodovinsko misljenje, kot pot v obrat zgodovine filozofije – vendar šele po izkustvu *brezpotja nihilizma kot izničenja ničā, in sicer v obratu samem*. Opraviti imamo namreč z blokom ničā, ki gradi na blokiranju prapočetnega ničā, njegovi izničitvi, kar Sutlić, kakor poudari Barbarić, navaja kot temeljni izid Heglovega sistema v spekulativno-dialektičnem izvidu:

To izničevanje žive, dejavne moči prapočetnega ničā kot same srži življenjskosti življenja, ki se stopnjevito in progresivno vrši skozi njeno postopno preenačevanje v zgolj negiranje negiranja in doseže vrhunec v glavnih sferah sistema, onto-logike in absolutnega duha, Sutlić prepozna kot središče celotne Heglove filozofije in ključ do njenega zrelega pojmovanja in tolmačenja ter jo označi s slikovitim, hkrati pa nekoliko presenetljivim izrazom »domestikacija« onega ničā. (Barbarić 2026, 23.)

Sutlićeva opredelitev *domestikacije in ukrotitve ničā* je morda lažje dojemljiva na podlagi Nietzschejevega zapisa: »Logično zanikanje in nihiliziranje sveta sledi iz tega, da moramo bit postavljati nasproti nebity in da se taji pojem ,nastajanja‘ (s tem da ,postane nekaj‘).« (Nietzsche 1991, 330.)

411

V tem kratkem prikazu osnovnih poudarkov v Barbarićevi razlagi Sutlićeve poti k obratu seveda ni mogoče v podrobnostih zajeti njenega hoda, zlasti pa ne *prehodov* v Sutlićevi obravnavi Hegla, Marxa, Nietzscheja in Heidegggra, marveč se moramo zadovoljiti s povzemajočim pokazom. Sutlić svojo diagnozo Heglovega sistema kot »domestikacije ničā« aplicira tudi na Marxa:

Kljub vsem zagotovo ne zanemarljivim, včasih pa v podrobnostih študij pomembnejšim razlikam med tema dvema izvedbama sistema, oba temeljita na istem načelu absolutne svobode, pri čemer je Heglova absolutna filozofija dela kot pojmljenja pri Marxu postala absolutna tehnologija, Heglova onto-logika je bila pri Marxu nadomeščena s tehno-logiko dela. In prav tako, kot je prva neustavljiv proces nenehnega pojmljenja kot osvajanja in zaslužnjevanja, postavljanja vsega, kar obstaja, v službo absolutno svobodnega, neskončnega in večnega prevladovanja samega sebe, tako tudi druga, Marxova misel, v svojem bistvu ni nič drugega kot tehnologija posedovanja v najstrožjem pomenu besede, tehnologija osvajanja sveta. Isti totalni proces absolutne

odprave in prevladovanja vsega, s tem pa tudi samega sebe, ki ga je Hegel primerno poimenoval z izrazom »delo pojma«, se pri Marxu v svoji polni resničnosti in resnici razkriva kot absolutno svoboden proces dela oziroma proizvodnje kot svojega lastnega smotra. (Barbarić 2026, 37–38.)

412 Sutlićeva radikalna karakterizacija Marxove misli, ki naj bi vodila v vseobvladovalno totalnost dela v izvedbi tehno-logike, se godi na pragu tega, kar je Nietzsche spraval na dan kot formativ volje do moči in kar je nato Heidegger v svojem bitnozgodovinskem premisleku obravnaval kot *dovršitev* metafizike pri Nietzscheju, ki je sicer drugačna od njene *završitve* pri Heglu in *izvršitve* pri Marxu, vendar je v svoji zasnovi zavezana istemu *vršenju* »pozabe biti«. Sutlić svoje razumevanje Nietzscheja navezuje na Heideggrovo, a se hkrati od njega distancira, saj ne sprejema Heideggrove opredelitve Nietzscheja kot »poslednjega metafizika«. Tu puščamo ob strani, kaj je Heidegger s to karakterizacijo Nietzscheja pravzaprav mislil, je pa vsekakor potrebno poudariti, da je Sutlićevo razumevanje Nietzschejevega miselnega doprinosa povezano z dojemanjem in tudi sprejemanjem lastne filozofske napotnosti:⁴

Prav tu se odvija tisto, kar Sutlić šteje za najgloblje in najpomembnejše v celotni Nietzschejevi misli in kar hkrati zadeva, potrjuje in utrjuje osrednjo misel njegovih lastnih filozofskih prizadevanj glede obrata v samem bistvu dela kot neke vrste »prebolevanja« in »izgorevanja« dosedanje zgodovine. Gre za to, da nadčlovek, s svojo odločitvijo in dejanjem brezpogojnega sprejemanja sveta nihilizma, dospe v točko, ki je hkrati rob in središče tega sveta, namreč v sam nič, ki se tam, presenetljivo in skoraj paradoksalno, odpre in razkrije ne le kot praznota in ničevost, marveč kot prapočetno živa, neizčrpna življenjskost ,zgodovinskega ničā. (Barbarić 2026, 57.)

4 »Ni se mogoče znebiti občutka, da je Sutlić, ko je govoril o Nietzschejevem nadčloveku, vsaj v svojih najglobljih mislih govoril o svoji lastni poti in na najbolj intimen način razkrival samo bistvo svojih prizadevanj, njihove ogromne težave in njihove nikoli zanesljive izide.« (Barbarić 2026, 53.)

Ali »neskončna interpretativnost bivanja«⁵ skozi vrata prapočetnega ničā vrača svetovnost sveta ali pa se tu svet zgolj naprej in naprej obrača v liku večnega vračanja enakega, je mogoče premisliti edino ob upoštevanju Heideggrovega sprostrtja polja *razlike biti in bivajočega*, iz katerega se svetovnost sveta vmes odstira na pragu ničā. Tu ni določilna neskončna interpretativnost bivanja, marveč *končno razumevanje biti*, ki opredeljuje oziroma tvori *predel prebivanja človeka v svetu*.⁶ Svetovnost sveta se podarja pre-bivanju (*Da-sein*) kot *razprostiranje prostosti*, ki je vse kaj drugega od totalne svobode pojma, dela in življenja. Prebivanje je kot svetovno vselej tudi prostor *sobivanja*, ki vključuje tako »nas« kot »druge«, tako »zgodovino« kot »naravo«. Čeprav Heidegger to dovolj jasno opredeli že v *Biti in času*, naj bi po Sutliću pri njem vendar prevladovalo individualistično pojmovanje »bivajočega, ki smo mi sami«, zato predlaga:

5 »Naše novo ‚neskončno‘. – Do koder sega perspektivni karakter bivanja, ali tudi če ima še kakršenkoli drug karakter, mar neko bivanje brez razlage, brez ‚smisla‘ ne postane ravno ‚nesmisel‘, mar ni, po drugi strani, vse bivanje esencično neko razlagajoče bivanje – tega ni mogoče dognati, kar je tudi prav, niti z najbolj marljivo in skrbno-vestno analizo in samopreizkušnjo intelekta: kajti človeški intelekt si pri tej analizi ne more kaj, da sam sebe ne bi videl s svojimi perspektivnimi formami in samo v njih. Ne moremo videti okrog našega ogla. Brezupna zvedavost je, hoteti vedeti, kaj bi se lahko še dajalo za druge vrste intelekta in perspektive: na primer, če bi katerokoli bitje lahko občutilo čas nazaj ali izmenično naprej in nazaj (s čimer bi bila dana druga perspektiva življenja in drugi pojem vzroka in učinka). Vendar mislim, da smo danes vsaj daleč od smešne neskromnosti, da bi dajali dekrete iz našega ogla, da bi smeli imeti perspektive samo iz tega kota. Svet nam je nasprotno še enkrat postal ‚neskončen‘: kolikor ne moremo ovreči možnosti, da vključuje v sebi neskončne interpretacije. Še enkrat nas je navdala velika groza – toda, kdo bi sploh imel veselje, da to neznansko nepoznanega sveta na stari način takoj spet pobožanstvi? In morda to nepoznano v prihodnje časti kot ‚Nepoznanega‘? Ah, preveč nebožjih možnosti interpretacije je sovračunanih v to nepoznano, preveč vragolije, neumnosti, norosti interpretacije, – naša lastna človeška, celo vse prečloveška, ki jo poznamo.« (Nietzsche 1992, 5.) Prim. k temu Barbarić 2011.

6 »Če se mišljenje sploh lahko naseli na tem polju, tako da se naselitev ne razlikuje od odprtosti, ampak da se je vselilo v samo to odprtost, ta Nič, šele potem lahko rečemo, da je in ni nič drugega kot on sam. Preprosto povedano, takrat bo imel običajni govor takšno težo, kot jo ima v današnjem času govor najvišje metafizike.« (Sutlić 2022b, 205.) Glede Sutlićeve orientacije k enostavnemu upovedovanju, ki se mora v svoji nagovorjenosti od ničā predvsem naučiti odpovedovanja, prim.: Jurinić 1999, 13–53; Komel 2017; Barbarić 2026.

Če je človek edino bitje, ki je v svoji biti v odnosu do svoje biti in s tem v sebi nosi možnost odnosnosti, tj. razumevanja biti sploh, ali ni potem bolj primerno ontično-ontološko fundiranje polisa, skupnosti, združbe, naroda (ne le v smislu ljudstva, marveč v smislu nacije, ki ji pripada), kot pa utemeljevanje na antičnem modelu posameznika ali družbe, ki je nadrejena posameznikom ali jih nivelira kot posameznike? (Sutlić 1989, 158–159.)

Tu ne bomo razpravljali, koliko Sutlićeva opazka glede Heideggrovega razumevanja skupnega prebivanja in sobivanja sama po sebi drži; verjetno, da ne. Pomembno je, da Barbarić, potem ko se zadrži pri Sutlićevi filozofski orientaciji glede enostavnosti rekanja, zaključi svojo razpravo z obravnavo njegovega razumevanja *pri-hodnosti naroda v obzorju zgodovinskega mislenja*, ki jemlje iz prazadetnega nič na način, da se *na-rodno spočetka poraja v soizvornosti s pri-rodnim*.

414 Odlomek iz te obravnave, ki je uvodno podana v kontekstu Heglovega svetovnega duha, podajamo posebej v prevodu, skupaj z zadevnim Sutlićevim besedilom iz zapuščine, ki ga je Barbarić priložil k svoji študiji. Pridajamo še kratek odlomek iz razprave Ivana Urbančiča, ki se je v osemdesetih letih prejšnjega stoletja intenzivno posvečal vprašanju naroda (prim. Hrovat 2024). Ivan Urbančič je, tako kot Tine Hribar, doktoriral pri Sutliću in bil dolgo z njim v živem pogovoru, njegovo misel pa je obravnaval tudi še v poosamosvojitvenem času, pri čemer velja zlasti napotiti na njegovo besedilo, objavljeno v zborniku ob osemdesetletnici rojstva Vanje Sutlića, ki ga je uredil Žarko Paić (letos jeseni naj bi izšla tudi njegova knjiga o Sutlićevi misli).⁷

7 Naj omenimo še krajši Urbančičev zapis »Vreme Sutlićeve misli tek dolazi« v zborniku *Sve je samo putovanje. Razgovori s Vanjom Sutlićem*, ki je izšel leta 1999 ob desetletnici Sutlićeve smrti v uredništvu B. Jurinića. Urbančičev osebni izvod zbornika je ves podčrtan in popisan s komentarji, v katerih izstopa njegova kritika Sutlićeve (pre)počasne oddaljitve od revolucionarnega marksizma, skupaj z visokim odobravanjem njegovih temeljnih filozofskih prizadevanj, ki ga odraža tudi naslov njegovega prispevka.

Bibliography | Bibliografija

- Barbarić, Damir. 1986. *Politika Platonovih »Zakona«*. Uvod u studij Platona. Zagreb: Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu. [2., dopolnjena izdaja: Zagreb: Demetra, 2009.]
- . 2011. *Im Angesicht des Unendlichen. Zur Metaphysikkritik Nietzsches*. Würzburg: Königshausen & Neumann.
- . (ur.). 2016. *Prema povijesnom mišljenju. Uz djelo Vanje Sutlića*. Zagreb: Matica hrvatska.
- . 2026. *Put u obrat. Uz djelo Vanje Sutlića*. Zagreb: Naklada Breza.
- Heidegger, Martin. 2025. *Raum und Zeit – Stimmung und Grundstimmung – Über Marx. Ergänzungsband I. GA 103*. Ur. P. Trawny. Frankfurt/M.: Klostermann.
- Hrovat, Luka. 2024. »Vprašanje epohalnega obrata. Ob članku Ivana Urbančiča ‚Jugoslovanska ‚nacionalistična kriza‘ in Slovenci v perspektivi konca nacije.‘« *Phainomena* 33 (128-129): 279–300.
- Jurinić, Boris (ur.). 1999. *Sve je samo putovanje. Razgovori s Vanjom Sutlićem*. Zagreb: Irida.
- Komel, Dean. 2006. »Sutlićevo poimanje biti i suvremenosti. Ivanu Urbančiču prigodom sedamdesetpetgodišnjice.« V *Izgledi povijesnog mišljenja. Zbornik radova povodom osamdesete obljetnice rođenja Vanje Sutlića*, ur. Ž. Paić, 85–97. Zagreb: Antibarbarus. [V slovenščini je prispevek izšel v: *Nova revija* 24/2005 (284): 152–163.]
- . 2017. »Zašto Vanja Sutlić.« *Tvrđa* (1-2): 120–123.
- . 2022. »Spremna beseda. Ob Filozofskih disputacijah Damirja Barbarića.« V D. Barbarić, *Filozofske disputacije*, prev. A. Košar, 199–203. Ljubljana: KUD Apokalipsa.
- . 2026. »Nihilizacija v smiselni dezorijentaciji.« V *Smiselna dezorijentacija in nihilistični precep*, ur. M. Erzetič, 11–36. Ljubljana: Inštitut Nove revije, zavod za humanistiko.
- Nietzsche, Friedrich. 1991. *Volja do moči*. Prev. J. Moder. Spremna beseda I. Urbančič. Ljubljana: Slovenska matica.
- . 1992. »Vesela znanost.« Prev. D. Komel. *Phainomena* 3 (5-6): 1–5.
- Paić, Žarko (ur.). 2006. *Izgledi povijesnog mišljenja. Zbornik radova povodom osamdesete obljetnice rođenja Vanje Sutlića*. Zagreb: Antibarbarus.
- Sutlić, Vanja. 1967. *Bit i suvremenost*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- . ²1987. *Praksa rada kao znanstvena povijest. Povijesno mišljenje kao kritika kriptofilozofijskog ustrojstva Marxove misli*. Zagreb: Globus.
- . 1989. *Kako čitati Heideggera*. Zagreb: August Cesarac.
- . 1994. *Uvod u povijesno mišljenje: Hegel – Marx*. Ur. D. Barbarić, B. Drbohlav in D. Savić. Zagreb: Demetra.
- . 2005. »Enostavno življenje – enostavno upovedovanje: pogovor z Vanjo Sutlićem (B. Jurinić).« Prev. M. Mihelič. *Nova revija* 24 (284): 92–125.

- . 2014. »O povijesnom mišljenju.« Ur. D. Barbarić. *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 40 (1): 335–342.
- . 2015. »O zgodovinskem mislenju.« Prev. A. Košar. *Phainomena* 24 (94-95): 231–237.
- . 2016a. »Zgodovinski odnos in zgodovinsko misljenje.« Prev. A. Košar. *Phainomena* 25 (96-97): 265–66.
- . 2016b. *Predavanja o Hegelu (1968–1969)*. Ur. D. Barbarić. Zagreb: Institut za filozofiju.
- . 2022a. »Nič ni bolj resnično od nič.« Ur. D. L. Luce. Prev. K. Majerhold. *Apokalipsa* (255-256): 192–203.
- . 2022b. *Predavanja o Nietzscheu (1977)*. Ur. D. Barbarić. Zagreb: Matica hrvatska.
- Urbančič, Ivan. 1999. »Vrijeme Sutlićeve misli tek dolazi.« V *Sve je samo putovanje. Razgovori s Vanjom Sutlićem*, ur. B. Jurinić, 208–212. Zagreb: Irida.
- . 2006. »Problem Sutlićeve povijesnog mišljenja na njegovu putu prema transepohalnosti.« V *Izgledi povijesnog mišljenja. Zbornik radova povodom osamdesete obljetnice rođenja Vanje Sutlića*, ur. Ž. Paić, 11–31. Zagreb: Antibarbarus. [Slovenska različica članka je izšla v: *Nova revija* 24/2005 (284): 126–151.]

Phainomena 34 | 134-135 | November 2025

Witold Plotka – Andrej Božič (Eds.)

The Thought of Leopold Blaustein in Context. Critical Essays and Materials

Witold Plotka | Aleksandra Gomulczak | Amadeusz Citlak
| Wojciech Starzyński | Hicham Jakha | Daniele Nuccilli
| Magdalena Gilicka | Filip Borek | Filip Gołaszewski | Leopold
Blaustein | Małgorzata Hołda

Phainomena 34 | 132-133 | June 2025

Transitions | Prehajanja

Dean Komel | Paulina Sosnowska | Jaroslava Vydrová | Da-
vid-Augustin Mândruț | Manca Erzetič | Dragan Prole | Min-
daugas Briedis | Irakli Batiashvili | Dragan Jakovljević | Jo-
hannes Vorlauffer | Petar Šegedin | Željko Radinković | René
Dentz | Malwina Rolka | Mimoza Hasani Pllana | Audran
Aulanier | Robert Gugutzer | Damir Smiljanić | Silvia Dadà

Phainomena 33 | 130-131 | November 2024

Dean Komel – Alfredo Rocha de la Torre – Adriano Fabris (Eds.)

Human Existence and Coexistence in the Epoch of Nihilism

Damir Barbarić | Jon Stewart | Cathrin Nielsen | Ilia Inishev
| Petar Bojanić | Holger Zaborowski | Dragan D. Prole | Su-
sanna Lindberg | Jeff Malpas | Azelarabe Lahkim Bennani |
Josef Estermann | Chung-Chi Yu | Alfredo Rocha de la Torre
| Jesús Adrián Escudero | Veronica Neri | Žarko Pačić | Werner
Stegmaier | Adriano Fabris | Dean Komel

